

STRATEGIJA KOT DIALOG IN REFLEKSIJA

Komentar na tekst:

Spremenjene geopolitične razmere in iskanje novega ravnotežja (avtorja Matej Avbelj in Mojmir Mrak) SP, Delo, 12. maj, 2025

Obširna študija z zgornjim naslovom je resen poizkus celovitejše obravnave tako endogenih kot eksogenih politično-ekonomskih dejavnikov, ki vplivajo na delovanje, odločanje in razvojne možnosti Evropske unije. Kakšni so trendi, scenariji, kakšna je prihodnost omenjene nadvladane skupnosti? Posebej v kontekstu spremenjenih mednarodnih odnosov, multilateralizma in tehnološkega vzpona Kitajske, ki je poleg ZDA konkurenca Evropski uniji, obenem njen poslovno-trgovinski partner. Vendar je razlika. ZDA poznamo, tudi Trump je že bil na oblasti (čeprav vedno znova preseneča), o Kitajski pa ne vemo dosti. Zlasti ne o njenih političnih ambicijah, ki so povezane z notranjo strukturo moči v tej naddržavi, prepletanjem politike in gospodarstva. **Opravka imamo tudi z Rusijo, ki še vedno trguje z energenti, menda tudi z nekaterimi članicami EU (Slovaška, Madžarska), razen tega je vojaška velesila, ki vpliva na dogajanje v EU preko agresije v Ukrajini in s potencialnim ogrožanjem drugih članic EU.**

Kar zadeva Kitajsko, imamo opravka s strateško in meritokratsko (ne samo političnim) naravnanim celotnim sistemom odločanja, ki je močno centraliziran. Tu sistema liberalne ustavne demokracije nimajo – so pa glavni zagovorniki svobodne trgovine in vneti pro-globalisti - kljub temu je težko reči, da je kitajska družba/civilizacija neurejena družba. **To je replika na avtorja študije, ki pravita, da je delovanje ustavne demokracije *conditio sine qua non* za urejeno družbo. V tej luči bi bilo treba še enkrat proučiti spontane politične doktrine (kot so populistične) in tudi teorije modernizacije.**

Dramatične geopolitične spremembe

Avtorja podajata kar dramatičen razvoj dogodkov, nekakšen Konec zgodovine 2.0, če se naslonimo na Fukuyamo. Tako že na začetku pravita, da je v 2025 prišlo do preloma v »teoriji in praksi globalne ureditve sveta«, da je bil rubikon ustavne demokracije in mednarodnih odnosov, ki so bili utemeljeni na pravilih že prestopljen. Namesto tega drsimo ali celo drvimo v naročje v avtoritarnih in iliberalnih sistemov.

Ta kontrast oz. prepad med prej in zdaj je mogoče pretiran, tudi prej so bili kršitve pravil, z avtoritarnimi težnjami imamo opravka že desetletja, svobodna trgovina in hiperglobalizem pa sta imela (in še imata) tudi negativne oz. paradoksalne posledice (o čemer je že pred leti pisal ameriški ekonomist D. Rodrik in drugi). **Sedaj nekateri govorijo o de-globalizaciji, sam bi rekel, da gre za kontrakcijo (krčenje) globalizacijskih procesov, saj si je težko predstavljati vrnitev na staro – tudi Trumpove carine tega ne bodo dosegle - globalizacija pa je zgodovinski pojav.**

Ali je tudi EU trdnjava protekcionizma?

Moramo pa priznati, da imamo zdaj več nepredvidljivosti, netransparentnosti, bojazni pred prihodnostjo. Tudi je res kot pravita avtorja, da se uveljavlja nekakšen ad hoc pogajalski (deal-based) pristop v ekonomskih in političnih odnosih, ki nadomešča pravila (rule-based). S tem je sicer povezan stil odločanja, ki ga inavgurira sedanji ameriški predsednik. Bi pa pripomnil, da so že prej obstajali

protekcioniistični ukrepi, da tudi globalna trgovina ni (bila) vedno ustrezno regulirana, da se prakticira netransparentno zatekanje v davčne oaze, ki ne upošteva nobenih pravil, celo znotraj EU.

Vse to ustvarja stanje duha, ki bi ga lahko imenovali anomija, ki generira krizo smisla in spoznavno dezorientacijo. Vendar se je to stanje pripravljajo dalj časa tako v svetovnem pogledu, kot tudi v notranjih tenzijah v posameznih državah. Tudi v EU.

Avtorja tu izpostavljata trditev, da je EU še vedno seštevka nacionalnih ekonomij, ki »protekcioniistično ohranjajo naravne monopole«. Celo pravita, da »jezik in kultura izključujeta druge ugodnejše ponudnike« in to ilustrirata z metaforo poljskih vodoinštalaterjev v Franciji, kjer se je javnost zavzela za lastne obrtnike, čeprav bi bili poljski cenejši. Ali je to zgolj epizoda izpred nekaj let? Sam se spomnim brexita, tudi tu je bila javnost naperjena proti migracijam, celo iz držav EU (»Polish plumbers«). Vemo kako se je končalo in vemo, da zdaj britanska javnost malo drugače gleda na brexit.

Iz konfederacije v ohlapno federacijo?

Če poenostavimo in povzamemo. Lahko bi rekli – avtorja se morda ne bosta strinjala – da si bolj učinkovito EU na temelju odločanja s kvalificirano večino tudi na področju varnostne in zunanje politike, predstavljata kot posebne vrste (sui generis) ohlapno federacijo, kot prehod iz sedanje ohlapne in asimetrične konfederacije v neke vrste kvazi- federacijo, ki pa bila tudi asimetrična, saj šest držav članic ne kaže pripravljenosti za vstop v evro območje. Koliko je politične volje za večjo stopnjo integriranosti, je drugo vprašanje. Ker pa ima EU načrte za sprejem novih članic, se stara dilema razširitev vs. poglobitev, kar nadaljuje. Epiloga ni.

Tudi ne vemo, kakšne bi bili stranske posledice (vzpon populističnih strank in suverenističnih režimov?). Če vključimo Slovenijo, ki naj bi podpirala omenjene težnje k bolj strnjemu in večinskemu odločanju, pa nam zadnja anketa Evrobarometra kaže, da ravno slovensko javno mnenje najmanj zaupa institucijam EU (izjema je evro, temu pa Slovenci najbolj zaupajo od vseh drugih članic EU). To pomeni, da je možno, da slovenska javnost ne bi podprla poglobljanja EU.

Možni scenariji

Glede samih scenarijev in anticipacij prihodnjih trendov, pa se zastavlja vprašanje ali najverjetnejši scenarij statusa quo res pomeni neko stabilnost, zagotovilo, da se na treh stebrih (zunanja in varnostna politika, ekonomski finančni s poudarkom na skupnem trgu, konkurenčnost z zelenim prehodom ter javne finance) ohrani identiteta EU. Namreč v okviru pretresov, tenzij in in nepredvidljivosti v notranji strukturi EU, še bolj pa v globalnem okolju, lahko status quo pomeni nazadovanje.

Skoraj gotovo pa EU ne bo razpadla. Lahko erodira, izgubi kohezivnost, toda brexita ne bo več. Skupni trg se bo ohranil, se bo pa izgubila težnja k bolj robustnemu in učinkovitemu sistemu odločanja. Ali pa bo vzniknila Evropa dveh hitrosti? Je pa res, da to pomeni, da se bi se EU spoprijaznila z marginalno vlogo v globalni razporeditvi moči in vpliva.

Nekaj ključnih, pa ne docela ekspliciranih poudarkov

Če tekst beremo natančneje in tudi med vrsticami, pridemo do uvidov, ki bi jih morali bolj eksplicirati oz. bi morali postati predmet nove študije. Omenjeni so štirje vidiki, gospodarska rast, produktivnost (konkurenčnost), industrijska politika in fiskalna preobremenitev. Tako avtorja pravita: « Ključen problem EU je nizka gospodarska rast, ki izvira iz prenizke produktivnosti ». Le-ta je tudi problem slovenskega gospodarstva. O tem poteka razprava tudi v Nemčiji. Tam je večkrat omenjeno (s strani konservativnih politikov in podjetnikov), da bi morali »več delati«, na drugem mestu je ureditev cene energentov in takoj za tem de-birokratizacija (za Slovenijo je to posredno omenjeno tudi v študiji). Zasedimo tudi izjavo, da je EU »ostala povsem brez industrijske politike«. Ali je to povezano oz. kako je do tega prišlo? Ali je (bila) EU preveč odprta, zlasti do Kitajske? **Zdi se, da je ta teza nekoliko v nasprotju s trditvami avtorjev o zaprtosti in protekcionizmu EU (oz. njenih članic).**

Kakšni so sedanji poizkusi doseči ustrezno raven (re)industrializacije v kontekstu zelenega prehoda in prilagajanja na podnebne spremembe? Iz teksta se da razbrati, da bo posledica prenizke produktivnosti (ki je eden od pogojev konkurenčnosti) - ob vedno novih proračunskih postavkah - fiskalna preobremenitev, proračunski deficit, visoko zadolževanje in morda (kar ni omenjeno) zmanjšanje neto vplačil v skupne sklade.

Nekoliko skrivnostno zveni izjava, da bi reformirana EU morala prekiniti »velik neto odliv kapitala«. Gre za investicije izven EU, gre za obresti na kredite? Ali pa se to nanaša na že omenjene davčne oaze? Tu bi avtorjema predlagal, da sta določnejša, da navedeta več razlag in podatkov. Gre za ključne parametre evropskega razvoja in nadaljnjega obstoja EU kot globalnega akterja.

Strategija kot diskurz in dialog

Avtorja polagata velike upe v to, da bi prišli do novega dokumenta, ki bi imel funkcijo razvojne strategije. Pomisleka sta dva. Izkušnje zadnjih dveh desetletij kažejo, da strateški papirji izgubijo na aktualnost še preden se črnilo na njih posuši. To se zgodi, če niso v obtoku, če ne postanejo diskurzivni predmet dialoga, refleksije in deliberacije. Avtorja opozarjata, da miselni in mentalni milje – vsaj v Sloveniji - »zaznamuje odsotnost vključujoče, kritične in kakovostne javne razprave«. Nekaj izkušenj in pripravljenosti pri nas in drugod pa gotovo obstaja.

Po drugi strani pa je zelo malo verjetno, da bi zamišljen strateški dokument pripeljal do kakovostnejšega političnega odločanja, kar je njegova manifestna funkcija. **Treba je tudi upoštevati, da je politično delovanje večkrat spontano in fleksibilno, s kratkoročno kalkulacijo in se ne ozira na »strategije« (v študiji avtorja navajata pojem *muddling through* – zvijanje skozi). Bo pa ukvarjanje s strateškim pristopom morda vzpostavilo možnosti večje refleksivnosti** ne le v okviru vita activa, ampak tudi vita contemplativa ter dinamiziralo medijski in ekspertni ter intelektualni prostor in potencial, kar je njegova latentna funkcija.

Dr. Frane Adam

www.institut-irsa.si